

SUVREMENA SOCIJALNA GIBANJA U HRVATSKOJ I CRKVA

POVIJESNI PRESJEK

Dr. Stanislav Vitković

Vrijeme objavljivanja enciklike »Rerum novarum« i prva desetljeća nakon toga jedno je od neizostavnijih razdoblja hrvatske povijesti. Nakon hrvatsko-ugarske nagodbe banuje u Hrvatskoj Khuen Hedervary zatirući sve što hrvatski diše i osjeća. Evo kako britko pero A. G. Matoša opisuje prilike u Hrvatskoj tih godina: »Jedan narod raščetvoren pod četiri vlade; Stara, slavna kraljevina gažena i cijedena kao satrapija, bez pravica i slobodina najobičnije engleske kolonije. Puk siromašan i ogoljen do kostiju, administrativno držan u neznanju i tjeran na daleka iseljavanja; slobodno, nezavisnije građanstvo jedva životari u sveopćoj krizi gospodarskoj, političkoj i socijalnoj. Ubija nas trostruka sila: tuđi novac, tuđa kultura i tuđe oružje. Seljaštvo propada, industrija nikakva, tuđinac nam siječe kesu, prosvjetni zavodi stvaraju više zavisne, činovničke no nezavisne inteligencije. Plemstvo, nekad glavni branilac naših pravica, ili propada ili služi tiraninu. Ne mogavši stvoriti ekonomske samostalnosti, nemamo bogatog i jakog građanstva. Inteligencija je većinom na državnim jaslama, dakle nije nezavisna. Velik dio omladine negira uime kukavnih modernizama pravo hrvatske suverenosti. Tek narod, gonjen, globljen i progonjen, puk se budi... Treba početi sve iznova, iz temelja, jer je sve crvljivo. S narodom se momentano ne može jer je neuk i materijalno ubijen. Inteligencija je velikom većinom prodana. Slobodnije pero ne nalazi više u Hrvatskoj novine ili izdavača. Hrvatstvo reprezentiraju ljudi koji otvoreno progone umjetnost, a njihove vode ni danas još ne znaju hrvatski. Hrvatska je danas zemlja potpunog bankrotstva: političkog, ekonomskog, socijalnog i literarnog... Hrvatska je još uvijek 'ostatak ostataka' kao u XVI vijeku, s tom razlikom što smo onda imali vojsku koje danas nemamo, i što je onda ban vršio suverena prava hrvatske narodne obrane, a današnji banovi vrše službu mađarskih pandura. Ono malo našeg kraljevskog ustava bijaše onda bedem naših pravica i sloboda, dok je ovo ruglo od nagodbe sramotan konopac na našem vratu, uzakonjena nezakonitost...«

U takvim se okolnostima odvijao Prvi hrvatski katolički sastanak u Zagrebu godine 1900. Sudionici sastanka, potaknuti enciklikom pape Lava XIII. »Rerum novarum« osnivaju posebnu sekciju koja će se baviti socijalnim pitanjem.

Sekciji je predsjedao borac za hrvatska prava u Istri Matija Oršić, a relator teme, bio je profesor narodne ekonomije na Zagrebačkom sveučilištu i kasniji narodni zastupnik Juraj Vrbanić.

Obrazlažući prijedlog rezolucije o socijalnom pitanju, relator je naglasio važnost toga problema na svjetskom planu i istakao da, premda taj problem u Hrvatskoj još nije tako akutan kao u nekim drugim zemljama, treba mu ipak posvetiti što veću pažnju. Istaknuvši uzroke iz kojih je nastalo socijalno pitanje (nezadovoljstvo zbog klasne podjele društva, sve veća važnost kapitala, pretjerana produkcija, nameti i porezi, nedostatak vjerskog nadahnuća, vjerske ravnodušnosti, materijalizam i hedonizam), Vrbanić je zaključio da je jedini pravi put za uklanjanje nezadovoljstva vjera koja kao rješenje predlaže dva opća načela: 1. potrebu za sve da budu umjereni u potrošnji; 2. dužnost ljubiti bližnjega kao sebe samoga. Potrebna je i obnova obitelji koja će biti utemeljena na solidnim vjerskim i moralnim načelima.

Što se tiče radnika, Vrbanić je smatrao da je u Hrvatskoj toga časa bio važniji problem zemljoradnika i obrtnika, jer više od 80% hrvatskog stanovništva živi i radi na selu. Zato je, prema njegovu mišljenju, socijalni problem u Hrvatskoj zapravo problem seljaštva. »Ako izgubimo seljački stalež koji je rodoljuban, moralan i religiozan, izgubit ćemo i našu domovinu« (usp. Katolički list, 40/1900., str. 334).

Vrbanić predlaže da se promijene postojeći zakoni o nasljeđivanju jer favoriziraju parcelaciju zemljišta, kao i da se osnuju specijalne kreditne ustanove za poljoprivredu, po uzoru na vrlo uspješnu njemačku »Reiffeisenbank«.

U raspravi koja je uslijedila nakon Vrbanićeve relacije, narodni zastupnik Grgo Tuškan optužio je Židove zbog nemogućnosti rješavanja socijalnog pitanja. U Hrvatskoj se, kaže Tuškan, prije svake važnije odluke pita: »Što će reći Židovi?« i »što će reći pravoslavni?«, a nikad se ne pita što će reći katolici. Ivan Barbić nastojao je ublažiti protužidovsku polemiku. U debati je istaknuta i opasnost od masonerije. Među sudionicima rasprave bio je i zaslužni hrvatski arheolog don Frane Bulić.

Zatim se raspravljalo o obiteljskom pitanju pa je istaknuta potreba da se majke posvete odgoju djece i kućanskim poslovima, potreba da se osiguraju udobni stanovi za radnike, odgovarajuća zaštita od ozljeda na radu, ograničenje maloljetničkog rada, pravila o prekovremenom radu. Napokon se traži da muškarci i žene rade odijeljeno. Preporučuje se osnivanje radničke kase uzajamne pomoći iz koje bi se davala pomoć nezaposlenim radnicima. Traže se zajamčene minimalne radničke plaće. Izražena je i zabrinutost zbog rastućeg alkoholizma među radnicima.

Ostatak rasprave bio je posvećen problemu seljaštva. Predloženo je osnivanje saveza kooperativa za beskatmatne zajmove seljacima, kao i saveza hrvatskih zemljoradnika koji bi zastupao i branio interese seljaka i zemljoradnika.

Nakon rasprave prihvaćen je i odobren tekst zaključne rezolucije:

1. Hrvatski katolici okupljeni na Prvom hrvatskom katoličkom kongresu priznaju da takozvano socijalno pitanje u Hrvatskoj nije još tako akutno kao drugdje, ali smatraju da se mora bdjeti kako se ne bi ostvarilo takvo zaoštre-

nje; napose izjavljaju da je dužnost Crkve, države i pojedinaca rad na očuvanju sklada među društvenim klasama i, ako bi se pojavile nesuglasice, da se smire.

U skladu s uzvišenim kršćanskim naukom, a napose s naukom koji ispovijeda Katolička crkva, i osobito oslanjajući se na encikliku Svetog oca Lava XIII. o radničkom pitanju, hrvatski katolici smatraju da su sljedeća načela prikladna za promicanje duhovnih i dobro poznatih teških materijalnih prilika hrvatskoga naroda, i da se na taj način oduzme socijalnom problemu ona gorčina koja pojedinim narodima stvara ozbiljnu zabrinutost.

Svi oni kojima je na srcu valjano i djelotvorno rješenje socijalnog problema morali bi nadahnjivati svoju aktivnost na ovim načelima:

2. Ispravan put kojim se može uspješno riješiti socijalno pitanje naznačuje nam kršćanska vjera koja nas prije svega uči da je ova zemlja mjesto kušnje na kojemu se nitko ne može smatrati sretnim, a zatim ističe uzvišenu zapovijed: »Ljubi svoga bližnjega kao samoga sebe!«

Zato se moraju na prvome mjestu moderirati vlastite potrebe i ne težiti za onime što je nedostižno. Osim toga, ne smije se popustiti nemoralnom rasipanju i raskoši; treba raditi i štedjeti. Napose bogatiji moraju biti prožeti istinskom i djelotvornom kršćanskom ljubavlju, oni koji dobro stoje prema siromašnima i bijednima. Jedan od glavnih zadataka društva mora biti širenje vjere i vjerskog osjećaja protiv vjerske ravnodušnosti i materijalizma.

Takvoj svrsi može na prvome mjestu pridonijeti obitelj utemeljena na vjerskim i dosljedno moralnim osjećajima, tako da ona bude solidan temelj i zdrav korijen na koji će se oslanjati ljudsko društvo, i pravo rasadište ljudskog roda po kojem će se moći neprestano obnavljati i pomlađivati.

3. Hrvatski katolici, znajući, s jedne strane, da je slavljenje nedjelja i zapovijedanih blagdana propisano Božjom i crkvenom zapovijeđu, a, s druge strane, uvjereni da je nepoštivanje nedjelje i blagdana kao i rad u te dane štetan i pogibeljan za moralni i fizički život pojedinaca, te i za blagostanje društva i države, zahtijevaju što potpuniji odmor nedjeljom i blagdanom u granicama mogućeg, i to ne samo za jednostavne radnike, obrtnike i seljake nego i za novinare, vojnike i činovnike, tako da svatko može izvršiti svoje vjerske dužnosti i okrijepiti se na duhovnom i tjelesnom planu.

4. Posebno, što se tiče radnika, hrvatski katolici smatraju potrebnim:

a) olakšati da majke posvete svoje snage posebno odgoju djece, da budu vraćene obiteljima kojima pripadaju;

b) pobrinuti se da radnici mogu nabaviti stanove, zdrave, dolične i po povoljnoj cijeni, te ih poučiti o prednostima i korisnosti urednog stanovanja;

c) odijeliti radnike od radnica, napose u tvornicama;

d) brinuti se da ne budu dovedeni u opasnost život i zdravlje radnika u tvornicama, da radnici ne rade prekovremeno preko svojih sila, da bude ograničen, a prema potrebi i zabranjen rad maloljetnika i, koliko je to potrebno iz moralnih i zdravstvenih razloga, rad žena;

e) pobrinuti se da država, uz pomoć poslodavaca, ostvari takvu organizaciju po kojoj će radnici u slučaju bolesti, invalidnosti i starosti moći pristojno živjeti i ne biti prepušteni milosrđu drugih;

f) pobrinuti se da i sami radnici osnuju kase uzajamne pomoći iz kojih će pod određenim uvjetima davati potporu nezaposlenim radnicima, uz obavezu da zaposleni radnici plaćaju doprinose;

g) urediti plaće radnika, tako da radnik bude u stanju dolično uzdržavati sebe i svoju obitelj. Pitanje određenja minimalne nadnice, kao i mogući nespo- razumi oko sklapanja ugovora o radu neka bude povjereno posebnim komisi- jama sastavljenim od poslodavaca i radnika;

h) poučavati radnike u vjersko-moralnom smislu, odvracati ih, gdje je po- trebno, od pretjeranog uživanja alkohola i od neurednog života, poticati ih na čitanje dobrih knjiga kako bi se u slobodno vrijeme i u krugu vlastite obitelji kulturno uzdizali.

5. Jedna od glavnih briga društva i države mora biti potpora i napredak srednjega poljoprivredničkog i obrtničkog staleža na kojem počiva država. Što se tiče obrtnika, napose mali obrtnici moraju biti zaštićeni od nelojalne konku- rencije. Zato treba prije svega organizirati obrtništvo; ali da bi se to postiglo, moraju obrtnici na prvome mjestu pomoći sami sebi; neka budu nadasve mar- ljivi, štedljivi i neka se usavršavaju u vlastitu umijeću; i zatim briga za naučni- ke. U tom smislu potrebno je da država ustanovi zanatske škole. Posebnu pomoć sitni obrtnici mogu dobiti od zadruga koje će kolektivno osnovati, ku- pujući zajedno strojeve i alat, osnovna sredstva i pribavljajući pod povoljnim uvjetima potrebne zajmove ne temelju uzajamnih garancija.

6. U hrvatskoj situaciji najoštrij problem i sa socijalnog gledišta jest uređe- nje uvjeta života i rada naših seljaka koji čine najveći dio hrvatskog naroda i zato su najvažniji za njegovo blagostanje i napredak. U interesu hrvatskih se- ljaka mora se:

a) nastojati zapriječiti pretjeranu diobu i parcelaciju obradivog zemljišta. Zato se mora:

– uvesti u izvršni zakon stroga disciplina, napose što se tiče prisilne prodaje zemlje, utvrđujući, među ostalim, stalni, iako ne prevelik dio posjeda koji bi morao ostati sačuvan i služiti kao temelj gospodarske egzistencije;

b) reformirati zakon o nasljeđivanju, tako da se ostavština nepokretne imo- vine ne može parcelirati ispod minimuma, nego da prijeđe na jednog nasljedni- ka;

c) da bi seljak mogao dobiti povoljan zajam, valja uz pomoć države organi- zirati poljoprivredne kreditne ustanove na bazi zadruga solidarnosti uz jamstvo njihovih članova;

d) da bi se u Hrvatskoj potaknuo i požurio proces materijalnog i moralnog napretka hrvatskog poljoprivredništva, osniva se u Zagrebu Središnji odbor od devet članova sa svrhom da se brine, prema vlastitoj ocjeni, kako ostvariti prijedloge ove rezolucije. Taj komitet morat će, osim toga, nastojati da pribavi i aktivira ona sredstva koja mogu pridonijeti djelotvornom rješenju socijalnog pitanja u Hrvatskoj, i u slučaju radnika, i u slučaju obrtnika i seljaka.

(U taj Središnji odbor ušli su, na prijedlog Ivana Barbića, Andrija Jagetić, don Frane Ivanišević, Antun Radić, Grga Tuškan, Milan Amruš, Juraj Vrba- nić, Ivan Banjavčić, dr. Lušić, Matković i Ivan Barbić).

e) hrvatski katolici obraćaju se napose svećenicima, učiteljima i drugim intelektualcima koji su u najneposrednijem dodiru s narodom, da ga poučavaju i vode – osobito naše seljake – prema ovdje navedenim načelima; neka se u tom radu ne ograničava samo na riječ nego neka se što prije prijede na djela.

Sloga, ljubav, ustrajna i na žrtvu spremna volja uz Božju pomoć pomogli su drugima, pa će pomoći i Hrvatima (usp. Katolički list 40/1900., str. 344–346).

Nakon završetka Kongresa trebalo je prijeći na ostvarivanje donesenih rezolucija. Na žalost, u toj fazi Kongres je zakazao jer ostvarenja nisu bila razmjerna oduševljenju i velikim očekivanjima što ih je Kongres probudio među narodom. Premda je bilo zaključeno da će se takvi kongresi održavati svake godine, »Prvi« hrvatski katolički sastanak ostao je i »posljednji«. Sazvani »ad hoc« i bez dovoljno priprema, međusobno heterogeni i bez potrebne kompetencije, hrvatski katolički svjetovnjaci znali su upozoriti na probleme, ali nisu mogli izraditi odgovarajuću strategiju za njihovo djelotvorno rješavanje.

U novoj državi SHS nastaloj poslije završetka prvoga svjetskog rata hrvatski narod opet nije uspio ostvariti svoje višestoljetne težnje, ni na političkom, ni na društvenom, ni na gospodarskome planu. U katoličkim krugovima i dalje vlada veliko zanimanje za socijalno pitanje. Potiče ga objavljivanje socijalne enciklike »Quadragesimo anno«, pape Pija XI, djelovanje Hrvatske seljačke stranke koja osobito inzistira na socijalnoj pravdi i rastuća marksistička propaganda o potrebi socijalne revolucije. Da bi odgovorila sve većem zanimanju za socijalna pitanja, Domagojska društva pokreću god. 1933. biblioteku »MOSK« (moderna socijalna knjižnica) koja je postala vrlo popularna. Knjižice MOSK pišu o najvažnijim i najsuvremenijim socijalnim pitanjima, a u njima surađuju najbolji stručnjaci tadašnjeg vremena. Socijalno usmjerenje »Domagoja« bilo je naglašeno i u samom motu toga pokreta: »Bog – Hrvatski Narod – Socijalna pravda.« U razdoblju od godine 1932. do 1940. održana su u Zagrebu i četiri hrvatska socijalna tjedna.

Evo kako organizatori Socijalnog tjedna prikazuju njegovo značenje, važnost i svrhu:

»I kod nas Hrvata postoji teško socijalno pitanje, jer i kod našeg naroda biju teška socijalna, gospodarska i moralna zla široke slojeve seljaka, radnika, malih obrtnika, činovnika itd. I mi moramo da ta pitanja temeljito proučavamo i da tražimo lijeka ranama na našem narodnom tijelu. Treba da ih proučavamo sistematski, temeljito i u cjelini, a u duhu kršćanskog svjetovnoga nazora. Zato je i kod nas potrebna ustanova Socijalnog tjedna!

Na Socijalnom tjednu treba da se okupe naši katolički naučni radnici: sociolozi, teolozi, pravnici, filozofi i ekonomisti, te naši praktični radnici iz organizacijskog života. Teoretici treba da ispituju pojedina pitanja društvenog života kao npr. pitanje obitelji, zvanja, države, odgoja itd., s gledišta teološkog, filozofskoga, socijalnoga, gospodarskoga i pravnoga. Oni treba da ustanove faktično stanje, i to nedostatke, pogreške, zablude, poroke, teškoće i pojedina zla: te da potraže uzroke i razloge toga stanja; da ispituju krive nauke i njihove rezultate; a na koncu da prikažu sliku ispravnoga stanja i prava načela, po

kojima se imade ravnati pojedina društvena ustanova, te sredstva, kako će se moći provesti obnova te ustanove u kršćanskom duhu. Praktičari organizatori pak imadu da vijećaju, kako će konkretno poduzeti mjere u različitim organizacijama i ustanovama da se poluči određena svrha. Slušači na tim predavanjima i razgovorima stiču orijentaciju u svim raspravljenim pitanjima i pobudu za socijalni rad.

Tako Socijalni tjedan ima da izradi jedinstveno mišljenje i gledanje na pojedina društvena pitanja i daje jednaku pobudu za rad svim silama, koje djeluju na katoličkom obnovnom radu. Ovo jedinstvo ideja i osjećaja te metoda rada stvorit će jedinstven katolički mentalitet, koji će blagotvorno utjecati na jedinstvo u praktičnom radu svih katolika za obnovu društva u kršćanskom duhu.

Socijalni tjedan je prema tome ustanova, na kojoj se izgrađuje kršćanska socijalna nauka u jedinstvenom pravcu i izdaju smjernice za jedinstveni katolički socijalni rad. Ta ustanova ima da služi svim katoličkim organizacijama pružajući im obilno vrelo socijalnoga znanja i odgoja, te pobuda za socijalni rad.«

Prvi socijalni tjedan održan je u Zagrebu od 4. do 10. prosinca 1932. Organizirao ga je Središnji katolički narodni savez, a pokroviteljstvo je preuzeo hrvatski metropolit dr. Antun Bauer. Kao zadaću tjedna organizatori su postavili obradu temeljnih misli triju papinskih enciklika: »Quadragesimo anno«, »Casti conubii« i »Caritate Christi compulsi«. Tri osnovna predavanja održali su dr. Milan Ivšić, dr. Juraj Ščetinec i o. Bonifacije Perović. U sastav tjedna ušle su i dvije ankete – jedna o braku i obitelji, druga o suvremenoj karitativnosti, te posebni tečaj za đaštvo.

U svojem predavanju pod naslovom »Socijalna i privredna kriza, kriza duha« dr. Milan Ivšić najprije dosta crnim bojama slika stanje suvremenog društva:

»Suvremeni čovjek – bio on koje religije po nazivu – postaje u svome biću sve više materijalistički poganin. I to se poganstvo javno propovijeda u predavanjima i s najviših katedra; to se poganstvo propovijeda učenim i neukim. Tome materijalističkom poganstvu, a bez ikakve vrhunaravne svrhe, služe ne samo škole sa svojim udžbenicima, nego i sva druga pomagala: kina, javna predavanja, stranački zborovi, umjetnost, koncerti, plesovi, barovi, kavane, sportski stadioni.

Svagdje vidimo obožavanje same materije, vanjske sile, moći, ugleda, novca, zabave, nebrige za duševnost čovjeka. Čisti nasuprot ideali čovječje kulture: požrtvornost, ljubav bližnjega, prava ljepota, savjesnost, duševnost, kao da su u tom materijaliziranom društvu posvema izumrli.

Materijalizaciji duha imaju služiti i sve znanosti: medicina, pravo, tehnika, biologija, filozofija, gospodarstvo. Putem tih znanosti čovjek stvara progres u civilizaciji, ali progres jedino materije i svladavanja prirodnih sila. U svladavanju pak čovjeka nad samim sobom, nad onim nižim i slabijim stranama, nije čovječanstvo, i uza svu svoju veliku civilizaciju, ni za korak krenulo naprijed. Čovjek prema čovjeku, narod prema narodu, postao je divlja zvijer. Na tisuće, da, i na milijune ljudskih života ubija se, kao da ljudski život i njegova duša

nema nikakve dalje svrhe ne samo prema metafizičkom pozivu, nego ni prema daljem materijalističkom napretku«.

Kao jedini lijek i izlazak iz krize ističe načelo: »Natrag Kristu, natrag Evanđelju!«

»Uzalud će stoga čovječanstvo i države stvarati zakone i tražiti pravdu, ako ne prihvate onoga vječnog Zakonika na dvije ploče – Dekaloga, u kom su sadržani svi drugi zakoni ljudski. Uzalud će i parlamenti svih država stvarati svoje zakone, uzalud će i samo Društvo naroda tražiti mir među narodima. Ne će biti mira, ne će biti duhovnog poštivanja zakona i pisanih obveza, dok u sve parlamente ne ude duh Delakoga, dok se u svim školama i sudnicama ne postavi križ, znak Onoga, koji je sankcionirao svaki ljudski zakonik i u čije se ime izdaju svi drugi zakoni, a izriču i sve osude.«

Dr. Juraj Ščetinec u svojem predavanju iznosi smjernice socijalne obnove prema enciklikama »Rerum novarum« i »Quadragesimo anno«. Podsjeća na analizu stanja u novom, kapitalističkom sistemu gospodarstva u enciklici »Rerum novarum« i na zla koja proizlaze iz takva sistema:

– gospodarski je liberalizam uništio stare korporacije u kojima su i radnici imali određenu zaštitu a da na mjesto njih nije stvorio drugu zaštitu;

– istisnut je iz javnog života i gospodarstva utjecaj religije, a po tome su eliminirane i one moralne sile koje proistječu iz religije, a ograničuju samovolju pojedinaca određujući prava i dužnosti svih stranaka u pojedinim odnosima;

– lihva i pohlepa za bogatstvom još više povećavaju gospodarsko i socijalno zlo;

– neorganizirani radnici našli su se bez ikakve obrane prepušteni nečovječnosti gospodara;

– koncentracija industrije i trgovine u rukama nekolicine daje im bogatstvo i moć, pa su nametnuli gotovo ropski jaram velikom mnoštvu proleterata.

Ako se želi reformirati društvo, treba u prvom redu zamjeniti individualno načelo neograničene slobode vlasništva socijalnim načelom.

U enciklici »Quadragesimo anno« papa Pio XI. tretira pitanje pravedne plaće i ističe ove kriterije:

»1. radniku treba davati plaću, koja je dostatna za uzdržavanje njega samoga i njegove porodice;

2. kod toga treba uzeti u obzir na položaj poduzeća i poduzetnika;

3. visina plaće se mora ravnati i po zahtjevima općeg blagostanja, jer je od velikog značenja za opće blagostanje, ako mogu i namještenici dio plaće, koji im ostaje nakon podmirenja nužnih troškova, spremiti i tako s vremenom doći do primjerenog imetka.«

Potrebna je, kaže Ščetinec, reforma gospodarskog sistema, reforma socijalnih ustanova, ali i čudoredna obnova.

Franjevac o. Bonifacije Perović, inače autor mnogih publikacija u prije spomenutoj biblioteci MOSK, održao je predavanje o temi »Staleške organizacije – osnov novog društvenog poretka.« O. Perović tvrdi da je staleška organizacija potrebna svim slojevima društva:

a) Tako zvani viši slojevi moraju biti svijesni svoje velike dužnosti spram ostalih društvenih slojeva. Moraju biti svijesni velikih propusta, a vrlo često i

znatnih nepravda prema nižima. Treba prije svega uputiti apel na katoličke intelektualce i poslovne ljude, da revidiraju svoj buržujski mentalitet i moral te da osjećajem pravde i ljubavi nastoje shvatiti uzvišenost, korisnost i plemenitost mukotrpnog rada radnika i seljaka. Inteligencija i uopće viši slojevi nose naročito veliku odgovornost u današnjem društvu, pa ako se jednom dogodi da ti viši slojevi budu pregaženi i uništeni od zavedene mase proletarijata, tada neka znadu, da su oni sami glavni uzrok tomu, tim što nijesu učinili svoju dužnost.

b) Još je potrebitija staleška organizacija seljačkom staležu. On je nosilac zdrave narodne tradicije, kršćanske vjere i morala, najbolja narodna energija, rezerva iz koje svi ostali staleži i sve ustanove crpe svoje nove snage. Seljaštvo je svijet za sebe, sa svojim običajima, navikama, tradicijama, potrebama, interesima, svojim mentalitetom, shvaćanjem stvari i događaja, sa svojim moralnim i materijalnim opasnostima.

Staleška seljačka organizacija ima da oplemeni i usavrši sve dobre osobine seljaka, da iskorijeni mane te da pridigne čitav stalež sačuvavši mu harmoničnu cjelinu i jedinstvenost. Zato niti su same zadruge u današnjim prilikama dovoljne, ni same prosvjetne, ni same vjerske, ni same političke ili druge organizacije, nego sve skupa. Još se kod obrazovanoga života može katkada dopustiti bar privremeno dijeljenje jednog dijela života od drugoga, ali kod priproste seljačke duše, to je nemoguće. Seljak kao i radnik ne voli kompliciranost, ne voli rastavu svoje ličnosti. Ta je pojava prirodna, zdrava i spasonosna. Zato staleška organizacija mora zahvatiti pod jedinstvenim vodstvom i prosvjetne i vjerske i gospodarske interese.

c) Obratimo se sada radničkoj klasi! To je klasa najokrutnije iskorišćavana, koja trpi najteže nepravde. Nastala je u prošlom vijeku. Vijeku duševne, ekonomske i političke revolucije. Ona je izrasla na revolucionarnom terenu. Dok su ranije formirani staleži pristupili u novo moderno revolucionarno doba s nekom kulturnom, moralnom i socijalnom tradicijom, dotle pripadnici radničke klase doživljuju radikalni lom sa životom svoje vjerske župe, sa selom, rodbinom, običajima i svim vezama. Oni su koncentrirani kao vojska u gradovima i industrijskim centrima. Oni su kolektivizirani po bezimenom kapitalu, da postanu bezimeni, amorfna masa.

Današnji moderni radnik je depersonaliziran, mehaniziran. On ne nalazi nikakva zadovoljstva u poslu. On radi bez radosti, bez interesa. Njega se ne tiče, uspijeva li poduzeće ili ne. Nema ni toga zadovoljstva da upotrijebi svoju inicijativu, on uopće ne smije niti da misli, on ima samo da kao mašina tačno izvrši dani mu posao. U njemu je ubijen onaj duševni i umni čovjek – ličnost. Današnji pak radnik najčešće i ne pozna svojega gospodara, i svak mu je bliže nego li on. Moderni radnik nije u većem dijelu kvalificiran, on je obični radnik, manual, on ide od tvornice do tvornice, često od države do države, redovito bez ikakve zaštite i prava. Nadodamo li nemogućnost čestitoga obiteljskog života, dugotrajan rad, uposlenje žene i djece, slabe plaće, čestu besposlenost i trajnu bojazan od besposlenosti itd., tad razumijemo zašto se buni radnička svijest.«

Prvi i glavni krivac za takvo stanje, tvrdi Perović, jest kapitalist – poslodavac. On je gazio slobodu, čast i dostojanstvo čovjeka u radniku, on nije davao pravednu plaću, a to je grijeh vapijući u nebo. Dekristijanizacija i materijalizacija radničkih masa imale su polaznu točku u materijalnoj bijedi. Zato Lav XIII. zahtijeva »ex iustitia naturali« plaću dovoljnu da radnika uzdrži trijezna i poštena.

Drugi hrvatski socijalni tjedan održan je od 25. do 30. listopada 1937. o temi »Obitelj u današnjem društvu«. Kao predavači na tjednu nastupila su i trojica biskupa: nadbiskup koadjutor zagrebački Alojzije Stepinac, hvarski biskup Miho Pušić i križevački vladika Dionizije Njaradi. Redovitih sudionika-slušaća na svim danima tjedna bilo je oko 700, a povremenih još oko 150. Broj predavača znatno se povećao u odnosu na Prvi socijalni tjedan. Nastupili su, među ostalima, Aleksandar Gahs, Andrija Živković, Velimir Deželić, Edo Lovrić, Rudolf Petek, Katarina Vojvoda, Eugen Sladović, Đuro Kuntarić, Luka Perinić, Ljubomir Maraković, Sofija Brajša, Hijacint Bošković, Marijana Kralj i drugi. O radu tjedna izvještavao je i inozemni tisak. Uvodni i završni govor održao je predsjednik tjedna dr. Juraj Ščetinec, a na kraju tjedna donesena je rezolucija u kojoj se najprije moli episkopat da iduću, 1938. godinu proglasi »Godinom obitelji«. Nadalje se mole biskupi da zatraže:

»1. od nadležnih državnih vlasti, da svi javni organi državnih i samoupravnih vlasti strogo provode u život sve postojeće zakonske propise, koji su ustanovljeni za zaštitu obitelji te njezinih prirodnih ćudorednih, bioloških, socijalnih, ekonomskih i odgojnih funkcija te za zaštitu skladnoga i mirnoga obiteljskoga života, naročito da strogo provode propise:

a) glede zakonske zaštite obitelji od razorne propagande protiv obitelji, od razvratnog učinka pornografske štampe, nećudorednog djelovanja nekih poduzeća za zabavu i sl.;

b) glede suzbijanja pojava divljih brakova;

c) glede umjetnoga pometnuća ploda;

d) glede nadležnosti kat. Crkve, da ona jedino i isključivo ima pravo izricati presude o postojanju ženidbene veze i zajednice, života brakova, koji su u kat. Crkvi sklopljeni, te da svom strogošću postupa protiv nezakonitoga razrješavanja ženidaba sklopljenih u katoličkoj Crkvi od strane drugih vjerskih zajednica;

2. da zatraže od državnih vlasti, da osnova zakona, koji se imade donijeti naročito u predmetu ženidbe, prihvati i provede ovo temeljno načelno stajalište: Država priznaje s valjanošću na cijelom državnom području za državljane katoličke vjeroispovijesti ono materijalno i procesualno bračno pravo, koje propisuje katolička Crkva;

3. da zatraže, da se izmijene već postojeći zakonski propisi, u kojima se priznaje stanje konkubinata pod nazivom 'nevjenčanih bračnih drugova'.

Upoznavši različite poteškoće na koje nailazi sklad i mir obiteljskoga života zbog nedostatka zakonskih propisa, traži: da nadležna državna vlast donese potrebne zakonske propise,

1. kojima će obiteljska zajednica biti potpuno osigurana od neumjesnog razaranja po trećim osobama, koje mute mir i poremećuju sklad u obiteljima;

2. kojima će onemogućiti unutrašnje sukobe zbog imovinskih odnosa, jer kraj sadašnjeg zakonskog stanja što se tiče vlasništva, posjeda i baštine dolazi do čestih sukoba između roditelja i djece, te do slabljenja obitelji kao gospodarske zajednice i jedinice narodnoga gospodarstva uopće, a napose seljačkoga;

3. koji će omogućiti što veću nezavisnost i samostalnost seljaka, koji treba da imaju dovoljan posjed zemlje, zatim samostalnost malih obrtnika i trgovaca, koji se imadu osloboditi od zavisnosti i pritiska privatnoga velikoga kapitala, pa samostalnost i ravnopravnost radnika i namještenika u poduzećima, da bi na taj način mogli široki narodni slojevi imati dovoljnu gospodarsku podlogu za održanje i napredak svojih obitelji;

4. kojima će se osigurati dovoljna pomoć obiteljima s više djece oprostom ili olakšanjem poreza, prireza i nameta, prvenstvom kod postizavanja ili unapređenja u službi, primanja porodičnih dodataka te pogodnostima kod sticanja, gradnje, financiranja ili otplate vlastitog doma.«

Nakon završetka tjedna primio je novi hrvatski metropolit dr. Alojzije Stepinac brzojav pape Pija XI. preko državnog tajnika kardinala Pacellija, u kojemu se, među ostalim, ističe:

»Vrhovni se Svećenik vrlo veselio što je Tjedan ispunio svako očekivanje mnoštvom posjetilaca, važnošću obrađene građe, zrelošću odluka, poletom i živahnošću srdaca. Kako je Bog taj pothvat milostivo pomagao, tako neka dobrostivo blagoslovi i njegove uspjehe i rezultate...«

Treći hrvatski socijalni tjedan održan je u Zagrebu od 23. do 29. listopada 1938. pod predsjedanjem dr. Ščetinca i pokroviteljstvom novoga zagrebačkog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca. Još prije početka zasjedanja primio je nadbiskup Stepinac iz Vatikana brzojav državnog tajnika Pacellija, u kojem, među ostalim, stoji:

»Njegova Svetost pregledala je program raspravljanja ovoga zasjedanja i po zaslugi ga pohvaljuje i ni najmanje na sumnja, te se ne bi ostvarila namjera, da predmet tako velike važnosti bude, kao što se to prošle godine uspješno ispunilo, prikladnim silama raspravljen, i zato priznaje, da u Svojoj duši osjeća veliko pouzdanje u vašu vrlinu. Zemlja vaša, kao što je prošla vremena bila uvelike zaslužna za Kristovu vjeru, tako sada treba da bude časna i odlična u proučavanju katoličke stvari koju treba promicati. Nema pak nijednoga predmeta, koji bi žešće zaokupljao misli ljudi, no što je socijalno pitanje. Uzalud se trude učeni ljudi, skupštine naroda, odredbe zakonodavaca da riješe to pitanje, ako taj posao ne rukovodi zakon Evanđelja, koji jedini ujedno daje narodima prikladna sredstva spasenja i uređuje običaje prema odredbama pravednosti i uzajamne dobrohotnosti. Spremno nastojte, da i tamo primjenite svjetlo katoličke mudrosti na ono što je tako važno za religiju, za državu, za javni poredak, za kulturu i uljudenost, za sreću ovoga naroda.«

Tema Tjedna bila je »Društveni poredak i društveni pokret«, a razrađena je kroz 12 predavanja, dva nagovora (nadbiskup Stepinac i senjski biskup Burić) i dvije ankete. Broj redovitih sudionika na Tjednu premašio je osam stotina, uz stotinjak povremenih sudionika. U predavanjima je izložena socijalna situacija tadašnjeg vremena i prikazani uz kritički osvrt programi i ideje različitih socijalnih pokreta koji imaju za cilj da reformiraju ili transformiraju postojeći društveni poredak. Tako se govorilo o individualizmu i liberalizmu, o kapitalizmu, marksizmu i komunizmu, nacional-socijalizmu i fašizmu, o staleškim i korporativnim organizacijama, o reformi društva u duhu kršćanskih socijalnih načela. Na Tjednu je prihvaćen i Statut Hrvatskog socijalnog tjedna, koji je odobrio hrvatski episkopat na sjednici BK od 21. siječnja 1939. U zaključnome govoru predsjednik Tjedna dr. Šćetinec naglasio je:

»Ovo golemo učešće svih slojeva naroda u radu Socijalnog tjedna dokaz je elementarne težnje hrvatskog naroda da hoće samo takav društveni poredak koji će se osnivati na društvenoj pravednosti za sve slojeve naroda...«

Poslije završetka zasjedanja primio je dr. Šćetinec brzojav Državnog tajništva Svete Stolice u kojemu se, među ostalim, kaže:

»Njegova Svetost izriče zasluženu hvalu Tebi i svim Tvojim suradnicima koji ste, pod pokroviteljstvom i vodstvom zagrebačkog nadbiskupa, revno i znalački nastojali da socijalno pitanje rasvijetlite prema zakonima i uredbama Evanđelja«.

Četvrto i posljednje zasjedanje Hrvatskoga socijalnog tjedna održano je od 3. do 10. studenoga 1940. u Franjevačkoj dvorani na Kaptolu (danas kazalište Komedia). U to je vrijeme dio Evrope već zahvaćen ratom; pa i političke prilike u samoj Hrvatskoj donekle su promijenjene osnivanjem sporazumaške vlade Cvetković-Maček i banovine Hrvatske kojoj je na čelu ban Šubašić. Između trećeg i četvrtog zasjedanja umro je pokretač i prvi predsjednik Socijalnog tjedna dr. Juraj Šćetinec, pa je za novoga predsjednika izabran dr. Velimir Deželić.

Tema četvrtog zasjedanja bila je »Briga za buduća pokoljenja Hrvatske«. O tome je progovorio već pokrovitelj Tjedna hrvatski metropolit dr. Alojzije Stepinac u uvodnome govoru prilikom zaziva Duha Svetog na početku zborovanja. I ban dr. Šubašić upućuje svoju poruku Socijalnom tjednu, u kojoj ističe: »Obitelj mora biti moralno i etički čvrsta, higijenski zdrava, biološki plodna i ekonomski jaka. Samo takva obitelj i takav dom osigurava valjanu sadašnjost i budući život naroda jer stvara pokoljenja brojna, zdrava, čvrsta i značajna...« Papa Pio XII. pozdravio je Tjedan brzojavom državnog tajnika kardinala Maglione. Nadbiskup Stepinac u svojem govoru apelira na bansku vlast »da svim silama spriječi ili zatire sve što bilo preko štampe, filma, a napose preko pobačaja zatire naše obitelji, našu mladež i dosljedno hrvatski narod«.

U svojem predavanju dr. Miloslavić naglašava kobnost sprečavanja poroda za budućnost naroda. I dr. Juretić govori o »sablasi opustošenja među narodima bez podmlatka«.

Zasjedanje drugog dana posvećeno je izlaganjima roditelja s brojnomo djecom koji su govorili o svojim iskustvima ističući prednosti života u brojnim obiteljima.

Na dnevnome redu trećeg dana bio je problem seksualnog odgoja, a četvrtog dana pedagoška strana brige za nove naraštaje.

Najveću je pažnju pobudilo zasjedanje petog dana kad je u prepunoj dvorani isusovac o. Poglajen govorio o temi »Omladina i veliki pokreti današnjice«. Napose je obradio utjecaj marksizma, fašizma i nacionalsocijalizma na mlade, te upravo proročanski upozorio da će oni, ako ne budu na vrijeme korigirani, nužno dovesti – i to najprije mlade – do strahovitih razočaranja.

Petog dana zasjedanja raspravljalo se i o životu i nazorima seoske i gradske omladine, a šestog i posljednjeg dana o odgojnim institucijama banovine Hrvatske.

Sudionici zasjedanja razišli su se u čvrstoj nakani da se svake godine organizira Socijalni tjedan. No, samo nekoliko mjeseci kasnije vihori rata zahvatit će i našu domovinu i život hrvatskog naroda i Crkve u njemu okrenuti novim pravcem.

RIASSUNTO

Il periodo della pubblicazione dell'enciclica »Rerum novarum« in Croazia è segnato dalla crisi politica ed economica, durante il governo di Khuen-Hedervary. In tali circostanze si svolge a Zagabria il Primo congresso cattolico croato a. 1900. I partecipanti del convegno, spinti dall'enciclica di Leone XIII, creano una sezione che studierà i problemi sociali. Questa sezione ha votato una risoluzione a favore dei diritti degli operai, della protezione dei piccoli artigiani e della promozione della vita dei contadini.

Le associazioni cattoliche promuovono anche una collana dei libri chiamata »MOSK« (Quaderni moderni di sociologia) nella, quale vengono pubblicati diversi libri che trattano le questioni sociali più importanti.

Nel periodo tra il 1932 e 1940 vengono organizzati a Zagabria, sotto la protezione degli arcivescovi Bauer e Stepinac, quattro Settimane sociali croate. La prima, a. 1932, ha studiato encicliche papali »Quadragesimo anno«, »Casti conubii« e »Caritate Christi compulsi«. La seconda settimana, a. 1937 ha trattato il tema »La famiglia nella società contemporanea«. La terza settimana, a. 1938 tratta il tema »Ordinamento sociale ed i movimenti sociali«. Vengono approvati gli Statuti della Settimana croata sociale. Quarta ed ultima settimana, a. 1940 studia in modo particolare il marxismo, fascismo ed nazionalsocialismo. La Seconda guerra mondiale interrompe l'organizzazione delle settimane sociali.